

Introducere și Rezumat

În cadrul celei de a șasea conferințe cu caracter de perfecționare profesională pentru resturatori – alături de specialiști din Ungaria și Germania – am avut ocazia să auzim și dările de seamă ale unor resturatori transilvăneni. În volumul nostru vom face publice în primul rând referatele acestora, deoarece încercăm să oferim o imagine cât de cât reală, privind starea colecțiilor de artă din Transilvania și din Partium, respectiv privind strădaniile de protejare a acestora. O importanță aparte are munca de salvare a colecțiilor de carte și de documente, în primul rând a documentelor parohiilor depopulate, căci doar acestea din urmă, dacă nu sunt adunate și conservate la timp, sunt sortite pieirii. Conservarea corespunzătoare, crearea condițiilor de mediu propice – deci acele circumstanțe, care încetinesc în mod considerabil procesul de degradare – sunt elementele care îi preocupă pe specialiștii din lumea întreagă, pentru că astfel se poate preveni în mare măsură cursa contra timp, pe care resturatorii o dispută cu multitudinea de obiecte degradate în urma lipsei tratamentului adecvat și a condițiilor de păstrare precare.

Crearea condițiilor propice de expoziție și de depozit, cu toate strădaniile noastre, este încă ceva de domeniul viitorului, dar chiar după ce acestea se vor realiza, munca restauratorului nu va deveni de prisos. Cu atât mai îmbucurător este faptul că, după grupele de studiu de resturatori de pictură, din cadrul institutelor de specialitate de la București și Iași, a demarat pregătirea specialiștilor restauratori de obiecte și la Sibiu, în cadrul Universității Lucian Blaga.

Volumul nostru cuprinde lucrările de diplomă a doi absolvenți ai primei serii de restauratori, din această din

urmă instituție. Datorită legăturilor profesionale, stabilite cu ocazia unor conferințe internaționale, precum și în cadrul cursurilor de perfecționare de la Odorheiu Secuiesc, unul dintre acești absolvenți și-a putut desfășura o parte din activitate în cadrul Muzeului Național al Ungariei (MNU), la Secția de Pregătire Metodică a Specialiștilor în Protecția Obiectelor de Artă, iar îndrumarea sa profesională – pe lângă specialiștii de la Muzeul Astra – a fost asigurată și de cei din cadrul Universității Ungare de Arte Plastice (UUAP).

În timpul cursului nostru de perfecționare din 2005 am prezentat, în clădirea Liceului de Artă Palló Imre din Odorheiu Secuiesc, un material expozițional din lucrările studenților restauratori, absolvenți ai UUAP, de la specialitățile pictură-, sculptură-, lemn și mobilă-, metale și orfevrărie-, hârtie-piele și textile-piele-, și în fine la specialitatea de restaurare a sticlei; material care – bineînțeles actualizat de fiecare dată – este expus an de an în cadrul MNU, sub titlul „Comori de artă salvate”.

Un aspect important al activității noastre de perfecționare a constituit și excursia cu caracter de studiu, efectuată în părțile Sălajului, pentru cunoașterea patrimoniului arhitectural din zonă.

În sfârșit trebuie să ne achităm și de o obligație cât se poate de tristă, luându-ne rămas bun pentru totdeauna de la unul dintre participanții activi ai conferinței noastre, de la colegul nostru specialist în restaurarea sculpturilor de lemn NEMES KOVÁCS ERNŐ (Șimleul Silvaniei, 1973 – Malta, 2007), plecat de timpuriu dintre noi.

Miklós SZENTKIRÁLYI

Restaurarea tabloului macrodimensional „Hristos în fața lui Pilat” de Mihály Munkácsy

Prima piesă a „trilogiei” dedicate lui Isus a fost prezentată publicului parizian în 1881. După mai bine de o sută de ani, în 1995 această pictură a fost ultima piesă a trilogiei care a ajuns la Muzeul Déri din Debrețin. Proprietarul tabloului, cetățean canadian, a împrumutat pictura cu condiția restaurării acesteia. În cadrul pregătirilor de rigoare, am efectuat investigații pentru depistarea intervențiilor, a straturilor de vopsea și de lac ulterioare. Am considerat la fel de necesară și studierea documentelor de epocă aferente. Adolf Braun a efectuat, în 1881, fotografiile în atelierul lui Munkácsy din Paris, prin care a documentat și cele mai mici detalii. Aceste fotografii, donate Muzeului Munkácsy

din Békéscsaba de către sora pictorului în 1928, au constituit principalele surse de documentare în munca noastră de separare a straturilor picturale originale de intervențiile ulterioare. Cele două metode de cercetare s-au completat reciproc într-un mod foarte fericit, oferindu-ne explicații privind unele probleme de tehnică picturală.

În urma investigațiilor am ajuns la concluzia că trebuie să îndepărtăm straturile de impurități, precum și urmările intervențiilor ulterioare (straturi de vopsea, de lacuri), după care urmează restaurarea suprafeței pictate originale și fixarea acesteia cu lac, în sfârșit restaurarea estetică. La picturile sale Munkácsy a folosit adesea bitumen. Acest fapt a generat multe controverse, mulți cercetători au încercat să deslușească secretul straturilor de „asfalt” de pe picturile sale. Drept care ne-am străduit și noi să identificăm și să supunem unui studiu stratigrafic amănunțit fragmentele

bituminoase ale operei cercetate. Pe de altă parte, eram interesați de faptul, dacă acest material a cauzat deformări în structura picturii. Am ajuns la concluzia că la culorile deschise și la suprafețele albe pictorul a făcut uz de un grund de culoare maro. Această materie nu a transpărut culorii care i s-a suprapus și nici nu a determinat formarea unor riduri. Dar la fel de bine s-au păstrat și părțile de culoare maro, nuanțările umbrelor, care sunt atât de caracteristice pentru acest tablou. Curățirea tabloului, îndepărtarea straturilor groase de lac și a intervențiilor ulterioare s-a făcut pe cale chimică, după testarea prealabilă a solvenților. Această sarcină s-a dovedit mai complicată ca de obicei, deoarece peste stratul pictural original au fost aplicate 5–6 feluri de materiale, în perioade diferite. Rezultatul însă a depășit așteptările, după curățire apărând o suprafață foarte bine păstrată în proporție de 60%, spălăcită în proporție de 30% și grav deteriorată în proporție de 10%. Fundalul pictat cu bitumen, din păcate, a fost grav afectat de un incendiu din 1907, precum și de tratamentul neadecvat ce i s-a aplicat ulterior. După documentarea detaliată a stării de după operațiunea de curățire, am putut stabili în ce măsură vor fi necesare intervenții de natură estetică.

Eforturi serioase și studii premergătoare aprofundate au necesitat operațiunile de întărire a dispozitivului de susținere și de întindere a pânzei, conservarea părților sale, manipularea pânzei de dimensiuni uriașe, reîntinderea ei, precum și amplasarea în sala special amenajată a Muzeului Déri. Alături de siguranța și calitatea lucrărilor, la proiectarea acestora s-a avut în vedere și circumstanța ca aceste operațiuni să fie repetabile la nevoie, cu un factor de risc minim. Întărirea părților rupte ori deformate s-a efectuat prin aplicarea unei pânze noi, contracțiunile rezultate în urma întăririlor dispozitivului de susținere efectuate în 1938 au putut fi corectate parțial cu ocazia primei operațiuni de reîntindere a pânzei. Reîntărirea marginilor tabloului s-a făcut cu fâșii de pânză impregnate cu Beva 371, în care am fixat, la fiecare 5 cm, inele pentru șnur. Prin acestea din urmă s-a efectuat întinderea pânzei, cu șuruburi de 3X35 mm, prin metoda deja probată la restaurarea tabloului intitulat Golgota, din același ciclu. Chenarul a fost curățat, dezinfectat, am efectuat anumite modificări la colțuri pentru a asigura stabilitatea de întindere dorită. După întinderea și fixarea pânzei am aplicat stratul de lac.

Alegerea metodelor de retuș s-a făcut în funcție de gradul de deteriorare și a posibilității de percepere a fiecărui fragment în parte. La retușul părților-lipsă am încercat să fim cât mai reținuți, dezvoltând tabloul pas cu pas, apropiindu-l de imaginea sa originală. Pe alocuri s-a folosit în mod exclusiv un retuș cu un ton neutru, alteleori, în cazul acelor fragmente deteriorate, a căror lipsă îngreuna percepția din partea privitorului, am recurs la metoda reconstrucției. Am încercat să evităm soluțiile care să creeze impresia perfecțiunii, pentru a nu cădea în capcana celor ce au efectuat intervenții înaintea noastră. Tabloul, cu o suprafață de aproape 30 m², a fost instalat în Sala Munkácsy a Muzeului Déri, alături de celelalte două piese ale trilogiei, Golgota și Ecce homo.

Membrii echipei care a efectuat lucrările de restaurare-conservare: restauratorii de pictură Erzsébet Béres, István Lente și Miklós Szentkirályi; restauratorul de obiecte de lemn Sándor Szilágyi jr. Examinările au fost efectuate de restauratorul de pictură Erika Vadnai, de fizicianul László Kriston, iar cercetările de istoria artei de Katalin Sz. Kürti.

Miklós Szentkirályi
Restaurator de pictură
Muzeul de Arte Frumoase
Budapesta

Uwe NOLDT

Insecte dăunătoare materialelor lemnoase – monitorizare, tratamente și rezultatele acestora

În anii din urmă specialiștii de la Institut für Holzbiologie und Holzschutz din Hamburg, în colaborare cu Universitatea din Hamburg și cu alte instituții, au desfășurat mai multe proiecte de monitorizare a insectelor dăunătoare pentru elementele din lemn ale unor clădiri (muzee în aer liber, biserici, mori, cetăți) și colecții. Dintre țările vizate pe primul loc s-a aflat Germania, dar s-a lucrat și în Letonia (Muzeul de Etnografie, Riga) și în România (Muzeul Astra, Sibiu). Majoritatea daunelor de natură biologică ce afectează diferitele clădiri își au rădăcina în carențe ale tehnicilor de construcție, care au dus la expunerea elementelor de lemn la efectele umidității, urmate de apariția ciupercilor și insectelor dăunătoare. În zona noastră geografică insectele dăunătoare pentru materialele lemnoase uscate sunt: *Hylotrupeus bajulus*, *Xestobium rufovillosum* și *Coelostethus pertinax* L. Aceștia pot acționa chiar ani de-a rândul, periclitând stabilitatea și rezistența clădirilor, iar în cazul obiectelor de artă, pot cauza distrugerea lor totală. Trebuie menționate și diferitele tipuri de carii (Cossoninae), respectiv furnicile ce apar din ce în ce mai des în ultima vreme, precum și gândacii din familia Lyctidae, în special *Lyctus Brunneus* Stephens. Daunele cauzate de larvele diferitelor insecte sunt și ele variate, în cazul obiectelor și al clădirilor deopotrivă. În cazul clădirilor din cadrul muzeelor în aer liber, după evaluarea daunelor cauzate de insecte – după primele constatări, respectiv după bilanțul monitorizării – obiectivele afectate au fost marcate cu becuri de diferite culori. Cu roșu s-au marcat obiectivele grav afectate, care necesită intervenție grabnică, cu galben clădirile afectate în proporție medie, cu verde clădirile care au suferit daune doar în trecut sau care nu sunt afectate de loc. Cu albastru s-au marcat clădirile care au fost afectate doar parțial, în unele elemente ale construcției, recomandând însă monitorizarea și în cazul acestora. În cursul monitorizării am recurs la următoarele procedee. *Colectări de probe*: paznicii muzeelor, elevi și studenți au adunat și au numărat săptămânal insectele depistate. *Lipirea cu hârtie*: pe suprafețele lemnoase susceptibile de a fi infectate se lipesc foi de hârtie, astfel putând fi numărate săptămânal orificiile de acces ale insectelor. *Capcane luminoase*: din aprilie până

În august sunt fixate suporturi metalice cu becuri de $\lambda=400$ nm, împreună două folii adezive, ori surse locale de lumină cu capcane lipicioase așezate pe pământ. Dăunătoarele captate sunt numărate anual. *Capcane lipicioase*: folie adezivă ce se poate procura din comerț, ori cartoane tratate cu adezivi speciali. Insectele sunt numărate săptămânal ori lunar. *Suporturi suspendate și rastele*: scări de lemn ori rastele suspendate în poziție orizontală, prevăzute cu suprafețe lipicioase. Controlul se face săptămânal, bilanțul total și pe sexe la încheierea fiecărui sezon. *Capcane cu feromon*: sunt utilizați feromoni procurabili din comerț, pentru *Xestobium rufovillosum* și *Coelostethus pertinax*. Numărarea se efectuează săptămânal și lunar. Trebuie observat și rumeșul („făina”) provenită din orificii. Prin aceste metode de monitorizare se pot depista focarele de infecție, perioadele când gândacii părăsesc orificiile săpate în masele lemnoase, căile de răspândire, precum și faptul că femelele speciei *Xestobium rufovillosum* părăsesc mai devreme orificiile decât masculii. A fost probat și efectul atractiv al surselor de lumină, utilizarea orificiilor de către diferiți gândaci în sezon și în afara acestuia. Monitorizarea a relevat după caz și superficialitatea manoperei la unele piese și obiective, iar monitorizările ulterioare ne-au edificat asupra eficienței unor metode de tratament, a utilizării capcanelor cu feromon și cu diferite extracte, precum și utilizarea împotriva dăunătoarelor lemnului a unor dușmani de-ai lor din natură. Măsurile luate au vizat după caz clădirea întregă ori numai părți de clădire, a fost aplicat tratamentul termic cu aer fierbinte (de umiditate controlată) și cu microunde. Aparatele folosite în cadrul acestor acțiuni au fost testate și perfecționate cu ajutorul partenerilor noștri industriali, din punctul de vedere al consumului de energie și a protecției mediului. Începând din 1999 testăm și eficiența altor tratamente – cu bioxid de carbon, di-fluorură de sulfonil și bromură de metil, precum și prin utilizarea camerelor speciale pentru tratamente termice, în cazul obiectelor mobile. În afară de acestea, este în curs testarea eficienței diferitelor modalități de dezinfectie, în corelație cu diferitele stadii fiziologice ale principalelor dăunătoare. Mostrele de lemn supuse la teste sunt proporționale cu dimensiunile elementelor de construcție ori de mobilier vizate, și analizate din perspectiva gradului de mortalitate al dăunătoarelor. Concluziile testelor și observațiilor au relevat unele carențe – parametri insuficienți ai tratamentului, punctele slabe ale clădirilor, repartitia ineficientă a efectelor termice, necesitatea diferențierii în funcție de densitatea structurală a materialului tratat –, dar au demonstrat și necesitatea diferențierii parametrilor în funcție de speciile, respectiv de stadiile fiziologice ale insectelor. S-a demonstrat și faptul că durata minimă a unui tratament termic trebuie să fie o oră, la o temperatură de 55°C.

Dr. Uwe Noldt
Biolog
Bundesforschungsanstalt für Holzwirtschaft
Institut für Holzbiologie und Holzschutz
Hamburg

István DEMETER – Zoltán MIKLÓS Restaurarea unei porți secuieși din secolul al 19-lea

Unele stereotipii legate de anumite regiuni ori grupuri etnice s-au răspândit atât de tare, încât sunt tratate ca evidențe istorice, indiferent de conținutul lor de veridicitate. Teoriile legate de descendența unor popoare ori grupuri etnice sunt dominate și în prezent de nostalgia puternică a trecutului mitizat, astfel – indiferent de faptele istorice consumate în realitate – originea hunică a secuilor apare, la nivelul opiniei publice, ca un adevăr incontestabil. Într-o situație similară se află și teoria originii porții secuiești – privită ca un simbol al secuimii –, considerată de unii ca descinzând din arhitectura Chinei vechi. Despre porți de mari dimensiuni, bogat împodobite ne parvin știri și din secolele trecute, din partea unor călători, mai târziu provenind de la etnografi, adesea la aceste informații se asociază și ipoteze privind originea porților respective. Referatul nostru nu-și propune elucidarea problemei originii, noi ne-am axat asupra documentării obiectului vizat, încadrarea sa în tipologia de resort, precum și descrierea procesului de restaurare.

Poarta ce are înscrisă data de 1816, și care împodobește astăzi intrarea expoziției „Florile Secuimii”, din cadrul Muzeului Haáz Rezső din Odorheiu Secuiesc, a străjuit odinioară gospodăria familiei Vajda din Forțeni. De când a fost montată la locul ei inițial, structura respectivului lot intrvilan s-a modificat în așa măsură, încât în momentul achiziționării sale de către muzeu, această poartă nu mai avea nici o funcționalitate. Ea face parte din categoria porților cioplite, cu stâlpi și cu caracter arhaic din scaunul Odorhei. Creatorul trebuie să fi fost unul din meșterii experimentați ai zonei. Poarta a fost confecționată din lemn de stejar. Inițial a fost acoperită cu șindrila de brad, dar în momentul achiziționării aceasta a fost deja înlocuită cu tablă. Elementele de susținere ale porții sunt cei trei stâlpi („picioare”), care străjuiau „poarta mare” și cea „mică” (porțița, „poarta pedestră”). Stâlpii care se subțiază, ciopliți în relief, sunt împodobiți în partea superioară, la capitele cu lalele dăltuite, mai în jos cu lalele cioplite, încadrate de frunze și liane, la mijloc cu profile cu capetele spiralate, la vârful capitelor se află câte o palmetă cu cinci ramificații. În partea lor superioară stâlpii sunt legați între ei de o grindă transversală („kontyfa”), care se lățește în trepte liniare de jos în sus, asigurând astfel o suprafață mai mare pentru hulubărie („cotețul porumbeilor” = „galambdúc”), care i se suprapune, și care încoronează, împreună cu acoperișul, construcția întregii porți. Pe partea de jos a grinzii transversale, la mijlocul „porții mari”, se află un element decorativ cioplit, împodobit cu frunze și liane. Elementul cel mai bogat ornat este „oglanda” de formă patrulateră, de deasupra porțiței. În câmpul de mijloc al acesteia, încadrată într-un blazon de formă rotundă, se află stema Transilvaniei, în varianta cu vultur bicefal. Prezența vulturului austriac nu este lipsită de analogii, dar acest mod de asociere cu stema Ardealului nu are precedente în literatura de specialitate. Stema este încadrată pe

ambele laturi de motive decorative în formă de frunze și liane, cu lalele la vârful. Data confecționării – 1816 – este marcată în partea inferioară a oglinzii. Un cap al vulturului bicefal a fost ulterior distrus (retezat) în mod voit. În a doua parte a secolului 20 autoritățile au obligat adesea pe proprietari să distrugă elementele decorative ale porților, ori să le acopere cu scânduri, sau să îndepărteze întregul element de poartă. În acest caz însă, se pare, avem de-a face cu un gest de protest împotriva absolutismului imperial de după 1848, ori cu unul comis în ambianța din prejma actului dualist din 1867.

Partea săpată în pământ a stâlpilor de poartă de obicei putrezește în decursul a cincizeci de ani, drept care acestea sunt fixate în socluri (așa-numitele „picioare de rac” = „ráklábak”), care pot fi înlocuite la nevoie. Perforările multiple de pe stâlpi ne indică înlocuirea repetată a ușilor de poartă, care în momentul achiziționării nici nu existau. Datorită înlocuirii repetate a soclurilor, cele trei părți ale stâlpilor ciopliți (bază-corp-capitel) s-au păstrat integral doar la stâlpul marginal al „porții mari”. Deteriorările cele mai grave au intervenit după pierderea funcționalității porții, după ce nu s-a mai recurs la reparațiile necesare din timp în timp, astfel factorii fizici și biologici și-au făcut efectul. Șurubii de fixare ai „picioarelor de rac” erau acoperiți de rugină. Legătura („umerașul”) de fixare din partea dreaptă a porții „pedestre” lipsea complet, triumphiurile din componența legăturilor „porții mari” lipseau și ele. „Umerași” erau deteriorați și slăbiți în general, cuiele de lemn putrezite. Hulubăria, confecționată din lemn de brad, a putrezit în stare imposibilă de remediat. Stâlpii fixați în „picioarele de rac” erau slăbiți în structura lor, chiar intrați pe-alocuri în putrefacție, pe grinda transversală s-a găsit cuib de păsări, mușuroi de furnici, urme de ciuperci și de insecte distrugătoare. Elementele demontate ale porții au fost dezinfectate timp de 72 de ore cu Phostoxin, apoi, după aerisirea prealabilă, a urmat operațiunea de curățire mecanică. Îndepărtarea depunerilor de impurități de pe suprafețele de lemn s-a efectuat cu perii și cu aspirator. Apoi a urmat întărirea structurii cu Araldit BY 158, Harte HY 2996, + toluol. Măsurătorile ulterioare arată că această operațiune a fost eficientă până la adâncimea de 8 cm, exceptând partea superioară a grinzii transversale, care – din cauza putrefacției avansate – a trebuit completată în toată lungimea ei. Poarta reprezintă o valoare muzeală considerabilă chiar fără completări detaliate, drept care am suplinit doar elementele mai mari, în cazul ornamentației crăpate și șterse am efectuat numai conservarea părților în cauză. Legătura laturii drepte a porții a fost suplinită după modelul elementului de pe partea opusă. Triumphiurile din componența legăturilor „porții mari” au fost completate și ele. Pe elementele noi astfel incluse nu am efectuat cioplituri, deoarece părțile lipsă ale legăturilor nu s-au aflat de pe aceeași parte. Materialul părților completate provine din grinzile unui pod acoperit din 1830, construit din lemn de stejar și demontat anterior. Astfel nu a fost necesară băițuirea și retușarea elementelor adăugate. Elementele de fier au fost tratate

cu soluție solventă și pasivizantă RO 55, precum și cu unsoare pentru armament. Nu am efectuat reconstrucția hulubăriei, deoarece împreună cu aceasta poarta nu ar fi încăput în sala de expoziție, drept care cele două rânduri de șindriile de brad, confecționate la Vârșag, au fost fixate direct pe grinda transversală. Nu am restaurat nici ornamentele pictate cu vopsea roșie, ce au împodobit grinda transversală, deoarece acestea s-au păstrat doar în mostre fragmentate, dar nici starea actuală a suprafeței transversalei nu ar fi permis această operațiune. La montare s-au folosit pe cât posibil cuiele și șuruburile originale, care, în caz de lipsă, au fost suplinite.

Prin restaurarea acestei porți, am reușit să adăugăm la colecția celor 14 porți expuse în aer liber la Băile Szejké, a treia poartă ca vechime din întreaga zonă, expusă în condiții de muzeu. Fostul proprietar, în conformitate cu înțelegerea prealabilă, în schimbul acestei porți a primit o poartă nouă, confecționată după preferințele sale, de către un specialist-restaurator. Aceasta însă nu a fost pusă în funcțiune nici până în prezent, este păstrată în șura gospodăriei. În această operațiune de reconstrucție și conservare am beneficiat de sprijinul muzeografului-etnograf Emil Ráduly, precum și al restauratorilor Petronella Kovács și András Morgós.

István Demeter
Restaurator
Muzeul Haáz Rezső
Odorheiu Secuiesc

Zoltán Miklós
Muzeograf-etnograf
Muzeul Haáz Rezső
Odorheiu Secuiesc

András EMÓDI

Activități de reabilitare a cărților și bibliotecilor din cadrul Episcopiei Romano-Catolice Oradea

La Oradea biserica romano-catolică dispunea de biblioteci importante atât din punctul de vedere al cantității de carte depozitată, cât și în privința calității. Începând din evul mediu, în proprietatea unor ordine călugărești, dar și a preoților laici, s-a acumulat un fond de carte de dimensiuni considerabile. În vremea ocupației otomane și a reformei religioase, timp de un secol și jumătate, până la repunerea în drepturi a catolicismului, episcopia și capitulul au funcționat doar nominal. Principii protestanți au transferat o parte a fondului de carte la reședința lor, alte cărți au ajuns la mănăstirile iezuite ce au continuat să funcționeze la Cluj și la Alba Iulia. Bună parte din fond s-a împrăștiat și s-a pierdut. După ce, la turnura secolelor 17–18, episcopia și capitulul, mănăstirea iezuiților și seminarul teologic se vor reinstala, acestea vor deveni din nou locuri de colecționare a cărților. Episcopul Imre Csáky și cei ce i-au urmat în funcție au așezat bazele unei biblio-

teci de spiritualitate barocă, dar de dimensiuni modeste, ca mai târziu episcopul Ádám Patachich să amenajeze în sala bibliotecii palatului episcopal o bibliotecă impunătoare de 8.000 de volume, pe care însă o va strămuta după numirea sa în funcția de arhiepiscop de Kalocsa. Începând din secolul al 18-lea bibliotecile s-au dezvoltat considerabil, în 1915 episcopia dispunea de 40.000 de volume, capitulul și seminarul separat de cca. 15–15.000, iar biblioteca mănăstirii Premontreilor și a Capucinilor de mai multe mii de cărți.

În 1948 clădirile episcopiei au trebuit evacuate și predate într-o singură zi. Fondul de carte existent în biblioteca episcopiei, respectiv a seminarului s-a pierdut prin furt și neglijență, refugiații politici greci cazați în clădirile respective folosind cărțile în loc de combustibil, o mică parte din fond ajungând în beciurile bibliotecii județene, unde condițiile improprie au afectat grav starea materialului depozitat. O parte infimă a fondului a putut fi adăpostită în 1948 în galeria catedralei episcopale. În 1962 autoritățile de stat au sechestrat cărțile ce le-au găsit mai interesante din fondul păstrat în capela palatului episcopal, restul fiind transferat alături de fondul adăpostit în clădirea catedralei. Partea de fond aflată la nivelul de clădire de deasupra capelei palatului nu a fost băgat în seamă de către reprezentanții autorităților, acesta fiind astfel ferit de vicisitudinile vremii. Ce a mai rămas din biblioteca Gimnaziului Principal al Premontreilor a intrat în proprietatea statului, ordinul recent reintrat în drepturi dispune doar de cca. 2–3000 de volume. Biblioteca Capucinilor în schimb a avut șansa de a supraviețui aproape intactă epocii comuniste. În consecință, până la începutul anilor '60 biblioteca episcopiei, a capitolului și a seminarului – respectiv rămășițele acestor biblioteci – ajung în clădirea catedralei, dar deteriorarea lor, ca urmare a neglijenței, va continua. Mai târziu acest fond de carte va fi înghesuit, în totală dezordine, în sălile arhivei capitolului. O mare pierdere a însemnat selectarea – cu ocazia unor inventarii impuse de autorități în 1978 și 1982 – a 11 incunabule și 98 de cărți vechi (antique) pentru Biblioteca Națională din București.

Când în 1998 a fost demarată acțiunea de reabilitare a fondului, a trebuit decisă soarta a cca. 25.000 volume aflate în totală dezordine, trecute prin vicisitudinile enumerate mai sus. Noua colecție, ce s-a alcătuit din totalitatea acestor cărți a fost denumită Biblioteca Monument a Episcopiei. Pentru asigurarea controlului științific, s-a apelat la Societatea Muzeului Ardelean.

După eliminarea diferitelor reziduri, materialul arhivistic a fost așezat în cutii, acestea depozitate la rândul lor în dulapuri închise. Separarea celor trei unități de fond părea simplă, căci pe volumele capitolului se afla ștampila acestei instituții, cele aparținătoare episcopiei și seminarului în schimb nu au fost ștampilate, iar identificarea pe baza etichetelor de pe cotoarele volumelor nu a dat rezultatele scontate. Am separat cărțile aparținând fondului de carte veche maghiară (tipărituri din Ungaria anterioare anului 1711), tipăriturile străine din secolele 15–17,

respectiv cele ungurești și străine din secolul al 18-lea. Cu sprijinul substanțial, primit din partea Ministerului Patrimoniului Cultural Național, am renovat cele trei săli ale bibliotecii capitolului din clădirea catedralei, respectiv am reamenajat în stil de epocă sistemul de rafturi de lemn de 700 metri liniari. În aceste săli, prevăzute cu sisteme de securitate, au fost așezate cărțile de valoare patrimonială aparținând celor trei unități principale de fond: 6 incunabule, 126 cărți maghiare vechi, 266 cărți vechi (antique), cca. 800 de tipărituri străine din secolul al 17-lea, 10.000 din secolele 18–19. Cele șase încăperi ce au servit mai demult ca sediu al arhivei, vor deveni după renovare depozite ale fondului de carte și al materialului arhivistic. Aici va fi plasată colecția șematismelor referitoare la întreaga țară și cca. 10.000 de volume de cărți și periodice, majoritatea din secolul al 19-lea.

Între anii 2000 și 2006 au fost colectate cărțile ce au aparținut parohiilor desființate sau depopulate (aflate în diaspora), dintre care prezintă valoare deosebită 2 incunabule, 93 cărți maghiare vechi, 108 de antique și cca. 1.000 de volume apărute înainte de anul 1800.

Biblioteca este accesibilă cercetătorilor. În 2000 am demarat inventarierea fondului și ne-am alăturat programului de alcătuire a bibliografiei naționale retrospective. Am efectuat prelucrarea științifică a fondului de carte veche din fosta bibliotecă a capitolului, am redactat monografia tipografiei seminarului și lista publicațiilor tipărite în cadrul acesteia, totodată – în colaborare cu Biblioteca Națională Széchenyi din Budapesta – am început, în baza criteriilor cronologice, publicarea fondului de carte veche al bibliotecii noastre.

Din perspectiva protecției fondului deocamdată nu există sarcini de urgență. Nu există material infectat cu mușgai activ sau cu insecte nici în cadrul colecției de bază, nici în materialul colectat de la parohii. În perspectivă va fi necesară conservarea legăturilor de carte, respectiv restaurarea numeroaselor volume care au suferit leziuni fizice.

András Emódi
Oradea

Éva BENEDEK – Emese BÍRÓ – Kisanna BARABÁS Activitatea de conservare a materialului arhivistic și a cărților adunate de la parohiile depopulate, la parohia Sf. Ioan Botezătorul din Târgu-Mureș

Ministerul Patrimoniului Cultural Național din Budapesta, începând din 2002, a derulat un proiect pentru salvarea cărților și documentelor existente la sediile parohiilor depopulate. Depozitarea materialului arhivistic și a cărților din secolele 16–20 – adunate timp de câțiva ani din localitățile Șincai, Hodoșa, Iara de Mureș, Valea, Sâmbriaș, Târnăveni, Acățari, Vețca, Agrișteu, Iara, Cornești – a fost posibilă în cadrul Parohiei Sf. Ioan Botezătorul, din Târgu Mureș.

Înainte de examinarea și dezinfectarea lor, cărțile și documentele au fost depozitate temporar în subsolul clădirii Centrului De Studii „Deus Providebit”, din curtea bisericii parohiei amintite.

O parte a cărților a fost confecționată din hârtie prelucrată manual din materiale textile, cele provenind din secolele 19–20 conținând și rumeguș de lemn, acestea din urmă fiind tipărite adeseori cu vopsea sintetică. Calitatea acestora este mai slabă, culoarea lor bătând spre galben. Legătura cărților a fost confecționată din piele de vițet sau de vită, agrăsită cu materiale vegetale, ori din piele de vită sau de porc, tăbăcită cu alaun, puține cărți având legături de piele sintetică. Majoritatea copertilor e din hârtie, dar există și table ale unor coperti confecționate din lemn de fag ori de stejar.

O parte a materialului arhivistic e consemnată pe hârtie de bună calitate, cu cerneală neagră ori maro închis; pe hârtiile de slabă calitate, provenite din secolele 19–20 găsim și cerneală modernă, există și texte bătute la mașină pe hârtii subțiri, străpunse de literele dactilografiate.

Marea parte a cărților și documentelor se află în stare bună, unele însă sunt afectate în mod serios, apărând și semne de mucegai activ. Cu ocazia examinării efectuate, în cadrul laboratorului microbiologic al Universității Sapientia, s-au obținut culturi din sporii a două tipuri de mucegai – *Aspergillus fumigatus fresenius* și *Aspergillus sp.* Această circumstanță a făcut necesară dezinfectarea lor. Toate cărțile și documentele au fost așezate în saci de plastic, în acești saci s-a administrat paraformaldehid în stare cristalizată, în pungi mici, timp de 48–64 ore. Aldehida formică rezultată astfel distruge bacteriile, sporiile de mucegai și ceilalți agenți biologici. În cele 24 de ore ce au urmat acestor operațiuni cărțile au fost monitorizate, într-un dulap metalic confecționat atare în acest scop. Cărțile și documentele infectate cu mucegai activ, în scopul unei dezinfecții mai eficiente, au fost tratate și cu o soluție etil-alcoolică de 0,5% de Preventol CMK (paraclor-metacrezol). Legăturile au fost tratate și cu Streganol dizolvat în alcool etilic (în proporție de 1–1,5%). O parte a materialului arhivistic, după dezinfectare a fost tratat cu Wei T,O^(R) Spray No.12 (MMM). Paginile dezinfectate au fost acoperite cu bandaj medical, și uscate la aer, ferite de radiațiile solare.

Praful a fost îndepărtat separat de pe fiecare pagină, cu pensulă, pentru aerisire cartea fiind așezată în formă de evantai.

O parte a pielii legăturilor s-a uscat, a devenit fragilă, uneori – probabil în urma dizolvării materialului de agrăseală – pielea devenind cleioasă. Tablele de lemn au fost atacate în mai multe cazuri de insecte. Multe dosare de hârtie legate cu ață au suferit leziuni mecanice, având marginile crăpate, vulnerabile și fragile.

Legăturile de piele ce au suferit deteriorări au fost curățate cu substanțele recomandate de specialiștii Bibliotecii Naționale Széchenyi din Budapesta, apoi tratate cu soluții ce conțin substanțe regeneratoare ale nivelului de umiditate și adipozitate, în sfârșit urmând un tratament cu

o pastă pentru conșevare, preparată după rețeta folosită la Biblioteca de Stat din Moscova. Pe unele legături de piele sintetică erau vizibile depuneri de impurități și de mucegai, de culoare albă. În acest caz s-a dovedit eficace ștergerea lor cu o soluție apoasă de glicerină de 30%.

Depozitarea cărților și documentelor astfel tratate s-a făcut în corul bisericii, în dulapuri de lemn cu ferestre de sticlă bine închise, confecționate atare în acest scop. Cărțile deteriorate în folio s-au așezat în poziție orizontală, învelite în bandaj medical. Documentele au fost așezate în dosare de carton. Sperăm ca dulapurile închise să protejeze materialul depozitat de fluctuațiile temperaturii și ale umidității. Am recomandat următoarele condiții de păstrare: 15–20°C, 44–55% RH, 50 lux. Activitatea astfel începută urmează să fie continuată prin prelucrarea științifică a materialului depozitat.

Éva Benedek
Restaurator de hârtie și piele
Muzeul Secuiesc al Ciucului, P-ța Cetății
Miercurea Ciuc

Emese Bíró
Referent
Centrul Cultural Județean Harghita
Miercurea Ciuc

Kisanna Barabás
Muzeolog
Arhiva Parohiei Sf. Ioan Botezătorul
Târgu Mureș

Krisztina MÁRTON

Restaurarea unui calendar popular maghiar din sec. 18. și a unui prognosticon românesc cu caractere chirilice

Prima tipăritură prezentată datează din 1781, fiind un calendar pe anul 1782. Tipăritura este bicoloră: negru cu roșu. Calendarul se împarte pe mai multe capitole: pe prima pagină existentă se regăsește explicația simbolurilor și prescurtărilor. Urmează lunile ocupând câte două pagini. Pe această secțiune sunt intercalate foi albe pentru a permite însemnări ulterioare din partea proprietarului. Pe o singură filă de acest tip se găsește un fragment dintr-un filigran, ce pare a fi o figură animală. În a doua parte urmează pronosticurile privind vremea sau constelațiile faste și nefaste unor munci, ele fiind grupate pe anotimpuri, lista detaliată a iarmaroacelor și o cronică a maghiarilor de la începuturi până la evenimente contemporane tipăriturii

Cărticica a suferit degradări mecanice, la acțiunea compusă a apei și a mucegaiurilor unele fragmente de hârtie sunt lipite în blocuri, înclieirea este slăbită. Atacul biologic s-a desfășurat pe două planuri: insectele au lăsat în urmă rosături, găuri de zbor, iar mucegaiurile de

diferite tipuri au pătat definitiv hârtia și au distrus structura sa internă. Îmbătrânirea cauzată de aciditate se observă prin îngălbenirea filelor. Analizele efectuate au confirmat unele observații optice, respectiv ne-au conferit măsurători exacte ale unor valori.

Având în vedere că această carte era compusă doar din hârtie, neavând coperti de piele sau pergament, s-a optat pentru o dezinfectie cu vapori de formol. După numerotarea filelor cu creionul am desprins legătura slăbită și păstrată doar parțial și s-a efectuat curățirea uscată. După testele de solubilitate ale culorilor, foile au fost introduse într-o baie de alcool și apă (2:1). Alcoolul a fost necesar pentru a proteja filele cu înclieirea slăbită. Din aceeași considerație s-a folosit apă rece și nu caldă. După clătirea într-o soluție hidroalcoolică curată, s-a efectuat o reîncliere cu CMC printr-o pensulare pe ambele fețe ale filelor, iar surplusul s-a îndepărtat, printr-o nouă clătire. Pentru restaurarea artistică propriuzisă s-a ales, conform principiului compatibilității materialelor, o hârtie japoneză și un vâl japonez de grosime și culoare potrivite hârtiei originale. Adezivul folosit a fost o soluție de CMC 3%. După uscarea liberă și îndepărtarea surplusului de la completări, filele au fost reintroduse în presă. Înainte de refacerea legăturii am căutat analogii, care există în număr generos în colecțiile bibliotecii și am optat pentru o copertă de carton. Coperta de carton păstrată la analogie fixată de blocul de carte doar prin înclierea zonei de întâlnire cu cotorul, este o legătură foarte slabă și poate solicita mai mult mijloacele laginilor. De aceea noi am inclus un vorsatz din hârtie veche asemănătoare cu cea originală. Și această operație este reversibilă, astfel că în cazul găsirii unei soluții mai adecvate, ea se poate înlocui.

Al doilea calendar prezentat este o carte scrisă în limba română, dar cu caractere chirilice. Nu putem fi siguri de data tipăriturii, dar tabelul cu pronosticuri pe mai bine de o sută de ani de la sfârșitul cărții începe cu anul 1816. Conține tabele și ilustrații legate de reprezentarea anului, a planetelor și a simbolurilor zodiacale. În mod interesant, Luna este considerată a șaptea planetă.

Cartea s-a păstrat într-o stare relativ bună. Nu prezintă urme de atac biologic. Principalii factori de degradare sunt factorii endogeni, respectiv factorii foto-chimici: aciditatea a dus la înbrunirea hârtiei și la pierderea flexibilității. Un alt factor important a fost cel uman. Unele pagini rupte au fost lipite cu timbre. Au fost însemnate anumite date, transcrieri din alfabetul chirilic, etc. Interesante din punct de vedere al istoricului acestui calendar sunt acele însemnări ce confirmă sau infirmă prognostizările. Intervențiile anterioare ale unui legător de carte au reușit să redea cărții funcționalitatea ei, dar fără a respecta principiile restaurării.

Analize: s-au măsurat pH-ul hârtiei, gradul de încliere al fibrei, s-au identificat agentul de încliere, natura și lungimea fibrei, grosimea hârtiei.

După dezinfectarea cu formalină s-a realizat o desprăfuire generală, au fost numerotate paginile cu creionul și discutate. Curățirea uscată cu diferite instrumente a fost

urmată de cea umedă, dar mai înainte s-au făcut teste de solubilitate și s-a extras surplusul de cerneală de la însemnări. Filele au fost introduse într-o baie de apă caldă cu detergent neionic, iar după clătiri repetate s-a făcut o reîncliere cu soluție apoasă de CMC de 0,3–0,4%. Fiind vorba de carte, și nu despre grafică, nu s-a insistat pe înlăturarea petelor dificile, pentru că acestea necesitau albire. Albirile se fac cu scop estetic, atunci când petele îngreunează perceperea mesajului artistic. Completările s-au efectuat cu hârtie japoneză în tehnica "la dublu", folosind ca agent de încliere CMC 3%. Toate intervențiile au fost documentate fotografic.

Pentru realizarea legăturii am apelat la ajutorul domnului Krón Ernő, legător de carte, care deține un atelier moștenit de trei generații, cu instrumentarul original, și chiar cu unele consumabile (diferite hârtii și materiale de copertat) moștenite de a lungul generațiilor. Deasemenea acest domn a ținut să păstreze tradiția legătoriei în modul învățat de la tatăl său. Sunt importante privitor la atitudinea sa, că deși nu a avut ocazia să învețe restaurarea unele principii le respectă din simplă modestie și respect față de obiectul muncii sale. Unde era cazul am discutat principiile necunoscute de dânsul pentru o colaborare cât mai reușită. La această copertare am încercat o reconstituire cât mai modestă și neutră, deoarece intervențiile anterioare au distrus urmele tipului de legătură original, și nu am găsit analogii pentru o reconstituire exactă.

Krisztina Márton
Restaurator hârtie-carte
Biblioteca Teleki-Bolyai
Târgu Mureș

Andrea BERNÁTH **Restaurarea unei perechi de cizme eschimose**

Obiectul cercetării noastre este constituit dintr-o pereche de cizmulițe eschimose din piele. Artefactul studiat – o pereche de cizmulițe de copil, din piele de ren, aparținând indienilor din Alaska, a fost donată de doamna Johanna Ludwig din San Francisco, California, muzeului Brukenthal în 1901; informație pe care o constatăm din publicațiile ce cuprind inventare ale donațiilor – *Tratate și comunicări ale Asociației Transilvănene pentru Științele Naturii din Sibiu* vol. L, 1901, p. XXXII.

Documentația privind piesa nu ne-a conferit prea multe informații, fapt pentru care intervenția noastră a început cu un studiu de cercetare mai detaliat a obiectului. După ce am reușit integrarea acestuia în sfera artefactelor de aceeași natură și în urma unor analize minuțioase care au scos la iveală materialele, tehnica de prelucrare și confecționare precum și exacta stare de conservare, a fost posibilă elaborarea și punerea în practică a strategiei de conservare și restaurare a cizmulițelor.

Încălțăminte este realizată din piele de ren și are culoare galben – crem. Unitatea cizmulițelor este obținută

prin coaserea laolaltă a mai multor elemente. Pielea a cărei procedură tradițională de tratare presupune: întinderea, frecarea și mestecarea este tăbăcită primitiv (netăbăcită). Materialul proteic folosit în realizarea cizmulițelor are un croi ce denotă o mână pricepută și experimentată – una din principalele îndeletniciri ale femeilor eschimose. Alături de aceasta, coaserea hainelor și încălțămintei subliniază îndemânarea și priceperea lor.

În momentul în care perechea de cizmulițe a ajuns în mâinile noastre, le-am găsit într-o stare avansată de deshidratare, pielea fiind uscată, rigidă și fragilizată, ruptă pe alocuri ca urmare a păstrării într-un mediu cu U.R. scăzută. Prezenta urmele unui atac biologic mai vechi și o depunere superficială de praf atmosferic, fără a avea depuneri de murdărie aderentă, doar numărul de inventar marcat cu creionul direct pe carâmbul cizmulițelor. Un fapt interesant de menționat este că nu prezenta uzură funcțională.

Un prim pas în curățarea cizmulițelor a fost o desprăfuire mecanică, superficială cu pensule moi. Apoi pentru curățirea umedă am folosit un amestec de izopropanol 70% cu apă distilată 30%, în care am umezit mici tamponi de vată cu care am șters cele două cizmulițe pe toată suprafața exterioară, și interioară.

Pe perioada intervenției am creat un microclimat stabil și controlat cu ajutorul unei soluții de sare saturată (bicromatul de sodiu), obținând o umiditate relativă de aprox. 50%. Pielea deformată, întărită și inflexibilă s-a umidificat pentru a deveni moale și elastică.

Acolo unde nu a fost suficientă această măsură s-a intervenit cu umidificări locale. Pentru această operațiune am folosit metoda umezitărilor de tip "sandwich" care utilizează mai multe straturi de materiale suprapuse (Sympatex, hârtie de filtru umezită, fașă elastică, folie aderentă de polietilenă) cu caracteristici și funcții diferite. Aceste umezări au fost atent supravegheate și de scurtă durată.

În urma înmuierei, pielea s-a mulat pe forma dorită, iar la pierderea surplusului de umiditate obiectul a rămas la forma originală.

Pentru completarea și integrarea lacunelor, atât din motive etice cât și estetice, am ales piele de capră tăbăcită cu alaun a cărei integrare cromatică (în urma testelor de culoare) am efectuat-o cu coloranți de piele și anume combinații complexe organo-metalice în soluție.

Am lipit pe interior bucățile de piele de capră integrate și subțiate, scopul fiind de natură estetică, dar în primul rând pentru a preveni extinderea lacunelor.

Adezivul utilizat l-am stabilit în urma unor teste de lipire care ne-au relevat că avantajele și dezavantajele se contracarează favorabil în cazul unui amestec de 1:1 pap de orez și Planatol (un adeziv sintetic pe bază de PVA).

Pentru a evita manipulările directe, nejustificate ale obiectului am realizat o cutie din carton și am dimensionat-o după obiect. Pentru a permite un control facil și permanent, am decupat într-unul din pereții cutiei o fereastră, care să permită vizualizarea obiectului. Pereții cutiei au fost căptușiți cu foiță japoneză.

Prin toate aceste operații am adus obiectul la o stare de conservare stabilă, și am respectat principiul minimei intervenții.

Andrea Bernath Gabriela
Restaurator piele
Departamentul Zonal de Conservare și Restaurare
Complexul Național Muzeal ASTRA
Sibiu

Hédy KISS Expertiza privind starea steagurilor din colecția Muzeului Național Secuiesc

Materialele de natură organică, din care sunt confecționate steagurile și drapelele, sunt deosebit de sensibile la factorii de mediu, la praf și alte impurități, expuse daunelor produse de diferiți factori biologici. În multe colecții de resort – particulare sau publice – nu sunt asigurate nici în prezent condițiile de păstrare, care să prevină degradarea lor. Adesea sunt tratate după niște practici neadecvate, ce țin de obiceiurile de zi cu zi. Acest mod de abordare duce și astăzi la distrugerea totală a multor obiecte.

Muzeul Național Secuiesc din Sfântu-Gheorghe a dat curs unei acțiuni, prin care – prin implicarea unor specialiști în domeniu – să se asigure păstrarea steagurilor aflate în inventar, conform normelor europene de rigoare. Până în prezent nu a apărut nici o lucrare de specialitate care să treacă în revistă aceste steaguri, în totalitatea lor, drept care, în prezentul studiu, pe lângă consemnarea stării lor, vom descrie în detaliu obiectele în cauză, cu referiri la tehnicile lor de confecționare.

Drapel revoluționar. Nr. inv. 1887. Confecționat dintr-un singur rând de pânze de mătase naturală, în culorile roșu, alb, verde, având forma ascuțită la latura fluturândă. Probabil a aparținut în 1848–49 sfatului revoluționar orășenesc Sfântu-Gheorghe. În centru se află stema Ungariei (cu coroană), căptușită la margini cu panglică argintie, confecționată din bucăți de mătase naturală de culoare roșie, albă și verde, împodobită cu mărgelile și paiete, încadrată pe cele două laturi de ramuri de măslin cu frunze verzi, legate printr-o panglică tricoloră (roșu-alb-verde). Pe cele două laturi ale panglicilor e consemnat, cu cifre cusute cu șnur cu fire aurite: 18–48. În fâșia de pânză roșie se află înscris: „S. SZ. GYÖRGY VÁROS” (=orașul Sf. Gheorghe), respectiv se află aplicate, din materiale cusute pe suprafața fâșiei: Luna, Soarele, respectiv trei stele brodate din fir argintiu (aluzie la stema celor Trei Scaune). Partea fluturândă a drapelului e împodobită cu ciucure din fire metalice. Din cele trei canafuri ce au împodobit vârful de drapel s-a păstrat unul singur, confecționat din ață tricoloră (roșu-alb-verde).

Fanion sportiv. Nr. de depunere: 345/1948. Fanionul e confecționat din două rânduri de pânze de mătase rips, țesute în diagonală, subcăptușite, și a ajuns la Sfântu-Gheorghe câștigat de echipa Colegiului Székely Mikó, în

1905. Marginile fanionului sunt căptușite în formă de colț de lup, în culorile roșu-alb-verde. Pe latura „A”, în câmpul din mijloc încadrat de o broderie împodobită cu lalele, se află, la intervale regulate, încadrate la rândul lor în broderii, pietre de culoare roșie și verde. Pe subcăptușeala de catifea bordo se află brodată inscripția: A MAGYAR TANULÓK/ORSZÁGOS TORNA VERSENYÉNEK/VÁNDORDÍJA/1901.” (=Trofeul transmisibil al concursului de gimnastică pe țară al elevilor maghiari, 1901). În colțul din dreapta este așezată stema Ungariei cu coroană, împodobită cu pietre prețioase și paiete în culorile roșu-alb-verde. Blazonul stemei e încadrat dinspre dreapta de o ramură de măslin cu boabe și frunze, dinspre stânga de o ramură de stejar, cu ghinde și frunze. Culoarea ațelor folosite la brodat: argintiu, auriu, roșu, verde, maro. Pe latura „B”, cu ață aurită, este brodată inscripția: KÜZDJ ÉS BÍZVA BÍZZÁL (= Luptă și nu-ți pierde nădejdia). Canaful are bază din lemn și două feluri de fire aurite. Rândul exterior se compune din fire aurite, ciucurii din fire textile de culoare galbenă.

Fanion sportiv. Nr. de depunere: 345/1948. Confectionat din două rânduri de pânze de mătase rips de fabricație industrială, subcăptușite cu material de bumbac alb, fanionul a fost depus la muzeu de către Colegiul Székely Mikó. Fanionul se compune din fâșii de culoare roșu-alb-verde. Marginile sale sunt împodobite cu ciucuri, colții fluturânzi cu câte un canaf. Pe latura „A” se află un chenar interior brodat cu albăstrițe din fire aurite, în câmpul de mijloc al acestuia se află un medalion rotund, încadrat de motive brodate, cu inscripția: SEPSISZENTGYÖRGYI/REFORMÁTUS/ SZÉKELY MIKÓ-KOLLÉGIUM/1908 (= Colegiul reformat Székely Mikó din Sfântu-Gheorghe). Pe cele două laturi ale medalionului sunt cusute lalele, cu ață albă și argintată. Pe latura „B” se află însemnele colegiului: un blazon colorat în roșu pe partea superioară și în albastru pe cea inferioară. La mijlocul blazonului este reprezentat Soarele în partea stângă, cusut cu ață aurie, în dreapta Luna, cu ață argintie. Deasupra blazonului e înfățișată o coroană din ramuri de stejar, dedesubt, pe o panglică brodată se află inscripția: LEGYEN VILÁGOS-SÁG (= Să fie lumină). În colțul din dreapta fanionului, într-un cadru circular se află un simbol compus din trei litere „E”. Culorile ațelor folosite la brodat: alb, argintiu, auriu, verde, roșu.

Drapel de luptă. Nr. inv. 1888. Confectionat din două rânduri de pânză, cu două laturi, din mătase, provenind din timpul primului război mondial. Subcăptușeala este din bumbac cu textură rară. Culoarea fâșiei superioare este albastru deschis, cea inferioară este galbenă. Pe latura „A” se poate citi inscripția, cusută cu ață roșie: SEPSISZENTGYÖRGY R.T. VÁROS KÖZÖNSÉGE/ 1914./ A CS. KIR. 2. GYALOGEZRED 3-IK PÓTSZÁZADÁNAK (= Orașul cu consiliu ordinar Sfântu-Gheorghe/ 1914./ Pentru cea de-a 3-a companie de rezervă a celui de-al doilea regiment de infanterie cezaro-crăiesc). În dedesubtul inscripției părții de culoare galbenă se află o inscripție ștearsă, vopsită: 1914 ÉV (= Anul 1914). Asta ne

îndeamnă să credem că inscripția mai întâi a fost desenată, apoi brodată. Latura „B” se compune din trei fâșii de mătase naturală, în culorile tricolorului ungar. Pe marginile libere ale steagului se află ciucuri din fire metalizate, la colțurile fluturânde câte un canaf, din fire aurii de două feluri, pe baze de lemn.

Steagul asociației meseriașilor zidari și dulgheri. Nr. inv. 1885. Este confectionat dintr-un singur rând de pânză de bumbac, cu o singură latură, cu trei vărfuri. Se compune din trei fâșii de aceleași dimensiuni, de culoare roșie, albă, verde. Marginile sale sunt tivite cu șnur întărit cu fire metalice. Fixarea pe catarg s-a făcut cu cuie. În câmpul de mijloc al pânzei, în fâșia albă, se află stema mică a Ungariei. În dedesubtul acesteia sunt reprezentate unelte de zidărie și ale meșteșugului dulgherilor, îmbrățișate în partea lor inferioară de două ramuri cu frunze verzi. Stema și coroana au fost confectionate din șnur și din panglică argintie. Blazonul stemei s-a confectionat din materialele tricore ale steagului, cusute cu ață roșie, verde și argintie. Coroana e împodobită cu pietre șlefuite roșii, albe și verzi.

Steagul breslei tăbăcarilor. Nr. inv. 1886. Este confectionat dintr-un singur rând de pânză de mătase naturală, compusă din fâșii de culoare roșie, albă și verde, cu subcăptușeală, provenind probabil din timpul revoluției de la 1848–49. Are trei vărfuri. Inscripționarea de culoare aurie s-a făcut cu șablon, având următorul text: SZ. GYÖRGYI TIMÁR CZÉ (= Bresla tăbăcarilor din Sfântu-Gheorghe). În dedesubtul acesteia o inscripție ce tinde în sus: SZ. MÁRIA ISTEN ANYA MAGYARORSZÁG VÉ(-DŐJE) (= Sf. Maria Maica Domnului protectoarea Ungariei). În câmpul de mijloc, brodată pe catifea roșie, împodobită cu șnur argintiu, panglici, implanturi metalice și mărgelile de sticlă roșie, albă și verde, se află reprezentată coroana Ungariei. Pe marginile libere ale pânzei sunt ciucuri din fire metalice, pe vărfuri canafuri, fixați pe butoane de lemn, inițial probabil de culoare roșie, albă și verde.

Steagul breslei croitorilor. Nr. inv. 1884. Confectionat dintr-un singur rând de fâșii de culoare roșie, albă și verde, pe o singură latură, steagul a servit drept drapel al calfelor breslei croitorilor, înrolați în garda națională în timpul revoluției de la 1848–49. Materialul este pânză de in. Căptușeala vărfurilor steagului este din panglică tricoloră (roșu-alb-verde). În câmpul de mijloc al steagului se află stema Ungariei cu coroană, dedesubt, cusută cu șnur tricolor inscripția: A S. SZ. Gyi. N. Szabó Cz. 1848 (= Nobila breslă a croitorilor din Sf. Gheorghe, 1848). Coroana și blazonul stemei au fost confectionate din bucăți din pânza fâșiilor de drapel, din fire și din paiete de argint.

Cu ocazia expertizei efectuate am constatat că majoritatea pânzelor e murdară, pătată, cu materialul subțiat (exceptându-le pe cele subcăptușite), cu rupturi, crăpături, cu fragmente lipsă. Brodăriile, ciucurii și canafii ce conțin fire metalice sunt oxidate. Unele piese au fost întărite ulterior cu petice. Toate necesită intervenții adecvate, efectuate de restauratori. Până atunci însă, pentru a preveni

degradarea lor în continuare – după dezinfectarea prealabilă a depozitelor unde sunt păstrate – trebuie păstrate așternute în poziție orizontală, pe o suprafață neutră din punct de vedere chimic, ferite de praf și de razele UV, în condiții stabile de umiditate și de temperatură (se recomandă 16–18° C, 44–52 % RH). Chiar și după restaurare se recomandă doar expunerea lor temporară, în poziție

orizontală ori ușor înclinată, în vitrine de sticlă, ferite de radiațiile UV.

Hédy Kiss
Restaurator specialist în materiale textile
Muzeul Banatului
Timișoara